

УДК 65.012.8

В. І. Воробйов
ВАТ «УкрНДІСВД»

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ КОМПЛЕКСНОЇ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В статті розглянуто та дано власне визначення поняттям «економічна безпека» та «комплексна система економічної безпеки підприємства»

Безпека, підприємство, загроза, інтерес

Сучасні реалії господарської діяльності вітчизняних підприємницьких структур характеризуються нестабільністю, важкою прогнозованістю та швидкою динамікою. Окрім цього, все це супроводжується значною монополізацією більшості ринків, значним тиском держаних органів, недосконалістю законодавства, зростанням свавілля кримінальних структур створюють передумови виникненню значної кількості загроз для існування самого бізнесу. Поруч з тим, як наголошується у відомій книзі М. Мескона, М. Альберта, Ф. Хедоури «Основы менеджмента» однією із складових успіху є виживання за будь-яких економічних умов або іншими словами «забезпечення безпеки існування підприємства» — це є «найпершим завданням більшості організацій» [5]. Тобто, можна вважати, що проблема забезпечення безпеки є ключовою і особливо важливою в умовах вітчизняної економіки.

Теоретичній розробці питань, пов'язаних з підтримкою достатнього рівня економічної безпеки підприємства, багато уваги приділяли О. Ареф'єва, Г. Андрощук, М. Єрмошечко, Т. Клебанова, Г. Козаченко, А. Крисін, Т. Кузенко, В. Мунтіян, Є. Олєйніков, В. Пономаренко, В. Тамбовцев, О. Черняк, М. Швець.

Відаючи належне науковій та практичній значущості праць названих вчених, необхідно зазначити, що у вітчизняній і зарубіжній літературі та практиці господарювання підприємств дотепер не знайшли належного відбиття деякі важливі аспекти діяльності підприємства щодо економічної безпеки. Насамперед, це стосується проблем формування комплексного підходу до управління економічною безпекою в умовах трансформаційної економіки України.

Метою статті є обґрунтування власного визначення економічної безпеки підприємства (ЕБП) та формування методичних основ побудови комплексної системи економічної безпеки підприємства (КСЕБП).

Перед вітчизняними підприємствами потреба у створенні системи економічної безпеки стоїть особливо гостро. Ефективність функціонування підприємства і його існування, особливо в нестабільних умовах перехідної та ринкової економіки, великою мірою залежить від ефективності системи гарантування економічної безпеки. Період переходу від командно-адміністративної економіки до ринкової характеризується низкою недосконалостей, а саме:

— недосконалістю чинного законодавства про податкову, кредитну, фінансову, грошову, бюджетну системи. Відсутністю законів, які б давали змогу протидіяти недосконалій і недобросовісній конкуренції правовими засобами;

— криміналізацією всіх сфер життя у країні і використанням кримінальних структур для нейтралізації конкурентів, прямим проникненням кримінальних елементів у структури фірми;

— активним залученням фірмами представників державних структур влади й управління у комерційну діяльність з метою сприяння або нейтралізації конкурентів;

— браком достовірної інформації про суб'єкти бізнесу, що змушує фірми широко використовувати різні сили і методи для збирання потрібної інформації;

— браком досвіду роботи в умовах ринку;

— відсутністю культури ведення бізнесу: неповага до партнерів і прагнення їх обманути, недобросовісне ставлення до взятих на себе зобов'язань тощо.

Проведене дослідження дозволило узагальнити значну кількість точок зору щодо суті поняття «економічна безпека підприємства», які можна згрупувати наступним чином (див. табл.).

Таблиця

**Трактування поняття
«економічна безпека підприємства»**

Назва підходу	Суть	Автори
Захисний	Економічна безпека підприємства полягає у захищеності діяльності від негативного впливу зовнішнього та внутрішнього середовища	К. Горячева, В. Забродський, Д. Ковальов, Т. Сухорукова, М. Бендіков, В. Ярочкін, А. Колосова, І. Плетникова, Ю. Кракос, Н. Серик, В. Шликов, Г. Козаченко, В. Пономарьов
Ресурсно-функціональний	Економічна безпека підприємства передбачає стан захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз, що дозволяє надійно зберегти й ефективно використовувати матеріальний, кадровий і фінансовий потенціал	С. Покропивний, Є. Олейников, С. Іл'яшенко, Т. Кузенко, А. Кириєнко, О. Грунін
Стійкісний	Характеристика підприємства як соціально-економічної системи зберігати головні її властивості, рівновагу і стійкість	С. Дубецька, Н. Подгужна, М. Капустін, Г. Клейнер, В. Тамбовцев, Р. Качалов, С. Дубецька, А. Могильний,
Конкурентний	Наявність у підприємства конкурентних переваг	В. Белокуров

До останнього часу, як правильно зазначає проф. О. Арєф'єва, нерозуміння місця економічної безпеки для багатьох підприємств призвело до того, що наявні ресурси та резерви не використовувались повною мірою [1]. У результаті цього керівник володіє обмеженою інформацією про фінансовий та господарський стан підприємства, про його конкурентоспроможність на ринку та перспективи успішного розвитку. За цієї ж причини часто рішення щодо технологічної та фінансової адаптації підприємства до нового ринкового середовища виявляються випадковими і необґрунтованими.

Без системи управління економічною безпекою підприємства не можна оцінити перспективи його зростання, розробити тактику і стратегію його розвитку. Економічну безпеку ділового підприємства доцільно розглядати з двох позицій [1].

По-перше, з позиції власної безпеки щодо збереження цілісності підприємства як системи. Це потребує визначення оптимальної структури органів управління, чіткого розподілу їх функцій на всіх рівнях, застосування найбільш доцільних методів управління.

По-друге, підприємство повинно враховувати, що воно може створювати небезпеку іншим суб'єктам: державі, фірмам, особам. Інакше кажучи, підприємство повинно турбуватися не тільки про безпеку для себе, а й для інших.

Беручи до уваги важливість економічної безпеки для вітчизняних підприємств та суттєвих відмінностях у трактування цього поняття у науковій літературі нами запропоновану власне визначення ЕБП, яке увібрало ключові позиції кожного із проаналізованих підходів та взаємопов'язано із безпекою більш високих рівнів.

В авторському розмінні ЕБП — *це стан захищеності суб'єкта господарювання від усіх внутрішніх та зовнішніх загроз з метою найбільш ефективного використання наявних ресурсів для реалізації інтересів у відповідності до його стратегічних цілей і завдань.*

У відповідності із представленим визначенням ЕБП було сформоване визначення комплексної системи економічної безпеки підприємства (КСЕБП). Але перед цим, доцільно зазначити, що поки що немає єдності в розумінні «системи безпеки підприємства». Так, на думку В. Маку-Маку, система безпеки підприємства включає наукову теорію безпеки, політику і стратегію безпеки засобу і методи забезпечення безпеки і концепцію безпеки підприємства. Вважаємо, що таке розуміння безпеки занадто розширене, але в той же час неповне. У свою чергу, В. Ірочкін визначає систему безпеки як організовану сукупність спеціальних органів, служб, засобів, методів заходів, що забезпечують захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства, держави від внутрішніх і зовнішніх погроз [2].

Щодо системи економічної безпеки, то існує лише кілька схожих визначень, так М. Зацєрклєний та О. Мєльников трактують це поняття як сукупність взаємозалежних заходів організаційно-правового характеру, здійснюваних із метою захисту підприємницької діяльності від реальних або потенційних дій фізичних чи юридичних осіб, які можуть призвести до істотних економічних втрат. В основі розробки комплексної системи забезпечення економічної безпеки

підприємництва повинна знаходитися певна концепція. Концепція включає мету комплексної системи забезпечення безпеки, її задачі, принципи діяльності, об'єкт і суб'єкт захисту, стратегію і тактику захисту [3].

М. Камлик схиляється до думки, що КСЕБП — це комплекс взаємопов'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються спеціальними органами, службами, підрозділами суб'єкта господарювання, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави від протиправних дій з боку реальних або потенційних фізичних чи юридичних осіб, що можуть призвести до істотних економічних втрат та забезпечення сталого росту підприємства у майбутньому [4].

В монографії О. Долженков, Ж. Жуковська та О. Головченко присутнє таке визначення «... комплексна система гарантування економічної безпеки як складова комплексної системи безпеки підприємництва — це сукупність взаємозалежних заходів організаційно-правового характеру, здійснюваних з метою захисту підприємницької діяльності від реальних чи потенційних дій фізичних чи юридичних осіб, що можуть призвести до істотних економічних втрат» [7].

Беручи за основу власне визначення ЕБП та враховуючи цитовані вище трактування, нами пропонується така суть КСЕБП — *сукупність взаємопов'язаних заходів організаційно-правового характеру спрямованих на захист від усіх можливих загроз, ефективне використання наявних ресурсів та реалізації інтересів.*

В основі розробки КСЕБП знаходиться певна концепція. В авторському трактування, концепція включає: мету комплексної системи забезпечення безпеки, її задачі, принципи діяльності, об'єкти і суб'єкти захисту, механізм (див. рис. 1). Поруч із необхідністю створення ефективної системи економічної безпеки на кожному підприємстві потрібно враховувати щільний взаємозв'язок між рівнями безпеки. Так, звертають на себе увагу дослідження Д. Ламбера, який доводить безпосередній зв'язок між економічною безпекою держави та підприємства [8]. В своїх працях він робить наголос, що досягти сталий розвиток національної економіки можливо тільки в разі реалізації ефективного розвитку кожного рівня економіки: держава, галузь, окреме підприємство (пріоритетним рівнем, в цьому випадку, є підприємство, тобто, рівень його економічної безпеки є основою її забезпечення на державному рівні).

Для економічної безпеки держави банкрутство окремого підприємства лише періодично фіксує невдачу локальної інновації. Якщо ж спостерігаються масові банкрутства не тільки дрібних, але і середніх і великих підприємств, це означає серйозні зміни в організаційно-виробничій структурі національної економіки і погрожує серйозними ускладненнями. З іншої сторони саме держава виступає правовим гарантом захисту прав власності і реалізації будь-яких договорів і контрактів. Дії держави та уряду повинні бути спрямовані на підтримку процесу формування класу активних власників; створення однакових умов функціонування для всіх суб'єктів господарювання; формування ринкової інфраструктури. Тобто, обидва цих рівні взаємопов'язані, хоча держава також не може припустити, щоб діяльність суб'єктів господарювання несла в собі загрози економічній безпеці і була спрямована на шкоду його громадянам [6].

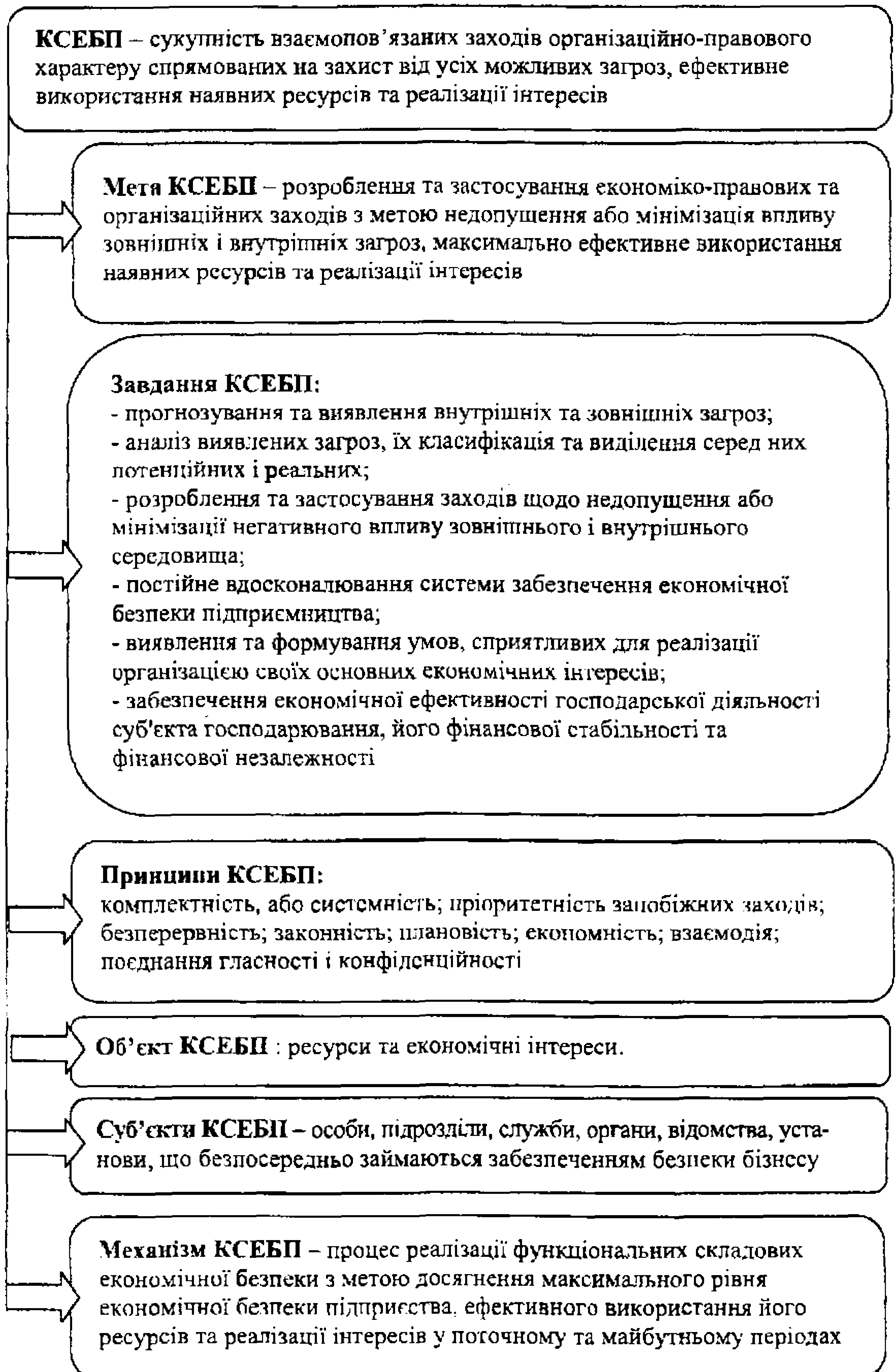

Рис. 1. Складові КСЕБП

Узагальнюючи проведено дослідження доцільно підкреслити, що у даній статті було запропоновано власне визначення понять «економічна безпека підприємства» та «система економічної безпеки підприємства», зроблено наголос на важливості врахування взаємозв'язку окремих рівнів при забезпеченні національної безпеки.

В контексті розглянутої проблеми, вимагає подальшого дослідження процес побудови механізмів управління економічною безпекою підприємства, розроблення методів й моделей управління економічною безпекою процесів розвитку підприємства та інші важливі питання.

1. Арсф'єва О. В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств // Недержавна система безпеки підприємства як суб'єкт національної безпеки України. — К. : Вид-во Європ. ін-ту, 2001. — 480 с.
2. Донець Л. І. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. / Л. І. Донець, Н. В. Ващенко. — К. : ЦУЛ, 2008. — 240 с.
3. Зацеркляний М. М. Основи економічної безпеки : навч. посіб. / М. М. Зацеркляний, О. Ф. Мельников. — К. : КНТ, 2009. — 337 с.
4. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посіб. / М. І. Камлик. — К. : Атіка, 2005. — 432 с.
5. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури; пер. с англ. М. А. Майорова, Э. В. Шустер. — М. : Дело, 1993. — 702 с.
6. Мішина І. Г. Вплив податків на економічно безпечний розвиток підприємства / І. Г. Мішина // Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції молодих вчених і студентів "Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку виробничої сфери". — Донецьк : Донецький нац. техн. ун-т, 2004. — 296 с. — С. 205–212.
7. Особливості гарантування економічної безпеки підприємницької діяльності в ринкових умовах : моногр. / О. Ф. Долженков, Ж. О. Жуковська, О. М. Головченко ; за заг. ред. О. Ф. Долженкова. — Одеса : ОЮІХНУВС, 2007. — 208 с.
8. Lambert D. La defence de l'economie: la conjugaison des efforts de l'Etat, de l'entreprise et d'individu // Strategique. — 1990. — № 2. — P. 83–98.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОСТРОЕНИЯ КОМПЛЕКСНОЙ СИСТЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье рассмотрены и дано собственное определение понятиям «экономическая безопасность» и «комплексная система экономической безопасности предприятия».

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR BUILDING AN INTEGRATED SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY OF

In the article, and given its own definition of "economic security" and "complex system of economic security".